

nost, vpraševalna vnema, začaranost, čistost naivnih otroških vizij itd.

Prikazi intonirajo melodijo s pravcato »simfonijo različnih zvokov«, ki so preglasili avtorje in njihova dela. Ob sklepu naj rečemo, da se je avtorica oddaljila od smisla in pomena del, o katerih piše in jih obravnava. Besednih ustvarjalcev in njihovih del nam ni približala in jih ni osvetlila s temi prikazi, ki so ponesrečen poskus interpretacije, brez pristnega doživljanja umetnosti — brez tega pa tudi ni kritične presoje.

Muris Idrizović
(prevedla Gema Hafner)

SVETLOBA IN SENCE OTROŠTVA

Dragutin Ognjanović: Stvaraoci i deca. Beograd, Nova knjiga 1978.

Čeprav Dragutin Ognjanović ne izgublja z vida stvaritev sedanjega trenutka, v katerem je njih edino stikališče njihov slučajni in trajni obstoj, je svojo pozornost pretežno usmeril na tiste pojave v literaturi za najmlajše, ki so, četudi zgodovinsko obeleženi, živo prisotni v sedanjem nenehnem dialogu otroka in sveta. Seveda, zgodovinskost teh del je samo zunanja, označena s kalendarскими podatki nastanka, po bistvu pa so sodobna zaradi tistih kvalit, ki umetnini podare razsežnost splošne in trajne veljavnosti, odprtost, bogastvo oblik, v katerih vedno znova odkrivamo neposrednost prvotnega doživetja in svojevrstno globino estetske izkušnje.

Z drugimi besedami: Ognjanović obravnava to, kar je v otroški literaturi trajno, neokrnjeno v svoji prvotnosti in smiselnosti ne glede na družbeno-zgodovinski kontekst nastanka in gostoto kritičnega filtra časa ter sprejetih in sprejemljivih kriterijev vrednot in vrednotenja.

Dragutin Ognjanović v svoji najnovejši in doslej najcelovitejši knjigi

Stvaraoci i deca obravnava nekatere avtorje, zanje pa je značilno, da se v njihovih delih potisnjenja in pozabljenosti resničnosti najzgodnejših doživetij vrača v zavest kot stvarna in umetniška resničnost. V vidnem polju svojega analitičnega zanimanja je zajel devet ustvarjalcev: na straneh njihovih del pa se kakor v ogledalu zrcali otroštvo v širokem razponu doživljanja, od prekipevajočega veselja do trpljenja.

V delih različnih ustvarjalcev je prikazal notranje povezano skladnost tematske opredelitve in oblikotvornih postopkov, ki ne ogrožajo samoniklosti subjektivne vizije, ter svoja razglabljanja skoncentriral okrog treh dominantnih literarnopsiholoških problemov.

Poglavje Poetski tokovi obsega študije in prikaze o vrednosti življenja v Zmajevi, Župančičevi in Vučevi poeziji.

Poglavitna postavka prispevka o Zmaju je dvojno indikativna: definira Zmaja kot utemeljitelja srbsko-hrvaškega pesništva za otroke, določa pa tudi izhodiščno vrednost, po kateri se dá z dinamičnimi parametri presojati o delu in otroštvu kot o psihološkem in literarnem dejstvu.

Ognjanović, ki analizira številne vidike Zmajevih poetičnih stvaritev, kakor že prej dr. Miloš Savković, je vsekakor poudaril, da je Zmaj zelo dobro poznal otroško duševnost, da je imel izreden poetični posluš in sposobnost, da izrazi »naivnost i ljupkost dečje fantazije, bezazlenost njihove invencije, čednost njihova straha, zanos nestašluka, toplinu tek rođenih osećanja«. Toda očitne so tudi oscilacije kvalitete, ki se je večkrat znižala zaradi didaktičnosti, kar bo vsekakor vplivalo na dokončno oceno pesnika, ki mu ni uspelo, razen v trenutkih izrednega navdiha, da »uhvati najčistiji lirski korak«.

Župančič se je kot močna pesniška osebnost otresel Zmajeve dediščine, v njegovi poeziji zveni čista lirika. Stopil je v svet sanj, domišljije, legende in igre, z metaforiko razvejal jezik, ga obogatil, da je postal razgiban in svojevrstno zvočno-plastičen. Pripravil je otroka do tega, da razmišlja, da dojema svoj pomen in pomen sveta, da doume smisel pojava (*Naše luči*) in minljivosti (*Ciciban posluša očetovo uro*).

Vučo, ki nadaljuje tam, kjer je Župančič obstal, je četrto stoletja po *Cicibanu* v spremenjenih pogojih življenja in ustvarjanja, z osebno zavzetostjo in poetičnim avantgardizmom pripomogel k »revolucionisanju mišljenja o deci i detinjstvu«. Po-udaril je, da pisanje tovrstne literature ne pomeni spustiti se na raven otroka, temveč nasprotno-dvigniti se do otroštva: približuje se naziranj, ki ustvarjalnost za najmlajše enači s pristno umetnostjo, le-ta pa upošteva neminljivost otroštva in konkretnosti zgodovinskega trenutka, kar določa osebno opredeljenost v življenju in umetnosti.

Zmaj, Župančič in Vučo, čeprav različni po temperamentu in dosežkih, po otroštvu in poeziji »najbolje pokazuje genezo naše poetske misli upučene deci i odkrivaju koliko je bio spor ali plemenit i uzvišen put ka prepoznavanju poetskog u detinjstvu i dečjeg u poeziji.«

V prvo skupino so uvrščeni pesniki, ki so, vsak na svoj način, prikazovali otroštvo kot princip vedrosti in svobode; povsem skaliti in odvzeti pa ju ne morejo niti antagonizmi niti odtujenost sodobnega sveta. Drugi del z naslovom Psihološke matice pa obravnava Cankarjevo, Vorančevo in Andrićevo slikanje otroštva kot travmatizirano obdobje najzgodnejših vizij in doživetij otrok; njihove psihološke vsebine v marsičem določata socialni trenutek in vznemirljivi-

va situacija otrok, ki se soočajo z nedoumljivimi dejstvi bistva in eksistence.

Ključ psihološke uganke Cankarjevih malih junakov, ki jih razjeda občutek krivde in trpe zaradi nepri-
lagodljivosti, najdemo v pisateljevem zapisu, prežetem z bridkostjo osebnih izkušenj: »Krivica, ki jo doživi otrok, ... se zaseka v mlado srce ter ostane tam za zmerom neizbrisljiva, napravi otroka zgodaj zrelega in zgodaj trpkega, odpira mu siloma oči, da vidi prve in nerazločne sence tistih strahot, ki se kasneje razodenejo v vsej okrutni goloti.«

Cankar slika otroštvo iz zornega kota svojih najbridkejših spominov, pred katerimi ne najde miru: somrak revščine ozarja svetloba materinske ljubezni, v njej se trpinka razdaja in izgoreva.

In medtem ko Cankar osvetljuje psiho bitja, motivira njegovo ravnanje z gosto razvejanimi socialno-psihološkimi razlogi in okoliščinami, je Voranc bolj osredotočen na zunanje momente socialne in nacionalne brezpravnosti, ki fiksira pripovedni okvir usod in dogodkov.

»Nerazločne sence« motene in neurejene stvarnosti se boleče odražajo v dušah pretirano rahločutnih Andrićevih »malih ljudi«, ki so vase zaprti in ovirani ter le hrepene po skladnosti in polnosti življenja. Pisatelj se je s svojevrstnim darom psihološkega vživljanja poglobil v njihovo ranjeno notranjost, osvetlil skrivne kotičke intimnosti, travmatizirana stanja, v katerih se začenjajo prve oblike trganja vezi (*U zavadu sa svetom*), nadaljujejo pa se z odtujenostjo in s tragičnimi zapleti v življenju molčečih, osamljenih trpinov, ki jim ni pomoči.

V Cankarjevih in Andrićevih prozah je vse prežeto s kontemplacijo in analitičnim poglobljanjem v psihološko realnost otroka-junaka. Vo-

ranc se izživlja v opazovanju in pripovedovanju, pisateljevo razgibanost v sferi poezije in materije usmerja njegov »narrativni nagon« — trdi Ognjanović.

Cankarjevi in Andrićevi otroci so »opsednute psihološkim i moralnim samopromatranjem«, Vorančevi pa so »pod lupom piščevog posmatranja«. Ti v osnovi kontrastni projekciji se križata v trpljenju kot v prevladujoči determinanti otroškega življenja.

Avtor naposled v tretjem delu, Izmedju bajke i realnosti, prikazuje čudežni svet sanjskih pravljic *Priča iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić, pritegne ga vedrost in skrivnostnost v besedilih Desanke Maksimović, piše o humorističnih, pravljicinih in realističnih, nostalginih in prešerno veselih vizijah otroštva v delih Banka Čopića.

Tri samostojne celote povezuje sorodnost humanega in ustvarjalnega pristopa k sodobnemu otroštvu, idealizem in plemenitost, humanizem in optimizem kot pglavitna vrednota v odnosih do življenja in sveta, do bitij in stvari.

Avtor je s tako koncipiranim in objavljenim delom, z globino in širino svojih interesov zajel nekatere najznačilnejše pojave in orientacije v stoletnem razvoju naše literature za najmlajše: poudaril je književnike in knjige, reprezentativne zaradi inovacije, svežosti in originalnosti »prilaženja temi i detetu«, kar je razvidno iz njegovega zavzetega sklicevanja — pojmovati otroštvo kot ustvarjalno dejstvo »ponovnog prepoznavanja zakopanog doživljaja«.

Ognjanović je pisal o pesnikih in pripovednikih, ustvarjalcih realističnih in domišljjskih smeri, o vedrih in mračnih pričevalcih otroštva, o književnikih modernega in tradicionalnega umetniškega izražanja ču-

stev. V vsakem posameznem primeru je pokazal izredno obsežno poznavanje gradiva in pripravljenost slediti pojavu v vsej širini njegovega duhovnega in poetičnega območja. Vsekakor ni oporekati avtorjevi sposobnosti opazovanja, njegovi prizadevnosti in sistematičnosti. Ognjanović je po naravi svoje kritične dejavnosti veliko temeljitejši in spretnejši v analizi epskih del kot pri onih, ki jih preveva lirična čustvenost.

Seveda, vse strani besedila niso enako kvalitetne tako glede tehtnosti literarnoteoretične argumentacije, neomajnosti navedenih trditev ter intelektualne razvejanosti sporočila. V knjigi so izredni odlomki esejev — tako na primer v tistem o Zmajevem humorju in sredstvih njegovega besednega izražanja, o Vučovem jeziku ali tisti, ki prikazuje, kako doživlja pokrajino junak Andrićeve *Knjige*; vsekakor pa je tudi nekaj takšnih, v katerih se namesto spontanosti navdiha odraža togost kritika, ki piše brez močnega notranjega vzgiba. Tako so razvlečeno in suhoparno napisane nekatere strani o Zmajevi didaktičnosti, kakor da bi prav to, kar je bilo pri Zmaju »mrtvo rojeno« prešlo v besedilo njegovega razlagalca. Tudi v tekstih o Cankarju in Vorancu je zaslediti ponavljanja in parafraziranje.

Knjiga *Stvaraoci i deca* Dragutina Ognjanovića je s svojimi dosežki, kljub nekaterim spodrsljajem, kvaliteten prispevek k teoretičnemu in literarnozgodovinskemu preučevanju naše literature za najmlajše, ki se je stežka otresla dediščine didaktičnosti in utilitarizma ter se je šele v delih kvalitetnih ustvarjalcev, polna utripov resničnega življenja kreativno dvignila do otroštva.

Zorica Turjačanin
(prevedla Gema Hafner)